

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

כיוון הכניסה של בני ישראל לארץ - התוכנית, הכניסה בפועל והסיבות

לאחר שבני ישראל מנצחים וכובשים את הארצות של סיוחן ועוג בצפון, הם חוזרים ויורדים דרומה, וחונים בערבות מואב מעבר לירדן ירחו במטרה להיכנס משם לארץ. ובתחילת פרשת 'בלק' מספרת התורה על כך שבלק מלך מואב חושש מפני בני ישראל, וקורא לבלעם הרשע שיקלל אותם. נדון במאמר זה, מדוע בני ישראל נכנסו לארץ דווקא מהצד המזרחי מול ירחו.

התוכנית הראשונית היתה להיכנס מצד דרום של ארץ ישראל

אנו יודעים מהפסוקים שבסופו של דבר שבני ישראל נכנסו לארץ ישראל מצד מזרח צפונית לים המלח מול ירחו, כמו שנאמר בפרשת 'מסעי': "ויסעו מהרי העברים, ויחנו בערבות מואב על ירדן ירחו. ויחנו על הירדן מבית הישמות עד אבל השטים, בערבת מואב" (במדבר ל"ג, מ"ח - מ"ט). ומשם הם אמורים להיכנס לארץ כמו שנאמר שם בפסוק נ"א: "דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם, כי אתם עוברים את הירדן אל ארץ כנען".

אך ניתן להוכיח ממספר מקומות, שהתוכנית הראשונה של ה' היתה, שיכנסו לארץ מצד דרום של ארץ ישראל.

א. לאחר שהעם חיכה למרים במשך שבעה ימים עקב הצרעת, נאמר בסוף פרשת 'בהעלותך': "ואחר נסעו העם מחצרות, ויחנו במדבר פארן" (במדבר י"ב ט"ז). ואומר שם 'רמב"ן' שנסעו מחצרות וחנו בקדש ברנע אשר במדבר פארן, ומשם נשלחו המרגלים, וכמו שכתוב לגבי חזרתם: "ויילכו ויבאו... אל מדבר פארן קדשה" (במדבר י"ג, כ"ו), ומוסיף: "להודיע כי קדש זה הוא קדש ברנע אשר במדבר פארן, לא קדש אשר במדבר צין שהיה שם ענין מי מריבה בשנת הארבעים". ונראה לומר, שאם משם שלחו את המרגלים, כנראה שהכוונה היתה להיכנס משם לארץ ישראל, ולכן יש לבדוק משם את הכניסה לארץ.

ובעל 'ספורנו' אומר זאת שם במפורש: "ויחנו במדבר פארן. במקום מן המדבר שלא היה לו שם כלל, אבל היה מול קדש ברנע וקרוב אליו, כדי לסדר עניניהם ולהכנס שם, שהיא העיר הראשונה מארץ ישראל שפגעו באותו הדרך".

וכן על הפסוק בפרשת 'שלח': "עלו זה בנגב ועליתם את ההר" (במדבר י"ג, י"ז), אומר 'ספורנו': "בזה הצד שאנחנו שם, שתמצאוהו טוב להיכנס, ולא נצטרך לסבוב אל מקום אחר". רש"י גם מוסיף רעיון שיוקיי בעניין זה: "עלו זה בנגב. הוא היה הפסולת של ארץ ישראל, שכן דרך התגרים מראין את הפסולת תחלה, ואח"כ מראין את השבח". משמע, שהתוכנית הראשונה היתה להיכנס לארץ מצד דרום, אם ימצאוהו טוב להיכנס משם.

ב. לאחר שמוציאי דבת הארץ רעה מתו במגיפה, חלק מהעם החליטו שהם יעלו בהר ויכנסו לארץ ישראל, למרות התנגדות משה, ושם נאמר: "ויעלו אל ראש ההר" (במדבר י"ד, מ'), ואומר שם 'רש"י': "הוא הדרך העולה לארץ ישראל". ומשמע, שהם הבינו שזו הדרך שמשם בני ישראל אמורים להיכנס לארץ ישראל. אך משה הזהיר אותם שלא יעלו כי אין ה' בקרבם, הם בכל זאת עלו, ונהרגו ע"י העמלקי והכנעני.

ג. בפרשת 'דברים' נאמר: "ונסע מחרב ונגלף את כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה ה' אלהינו אתנו, ונבא עד קדש ברנע. ואמר אלקים, באתם עד הר האמרי אשר ה' אלהינו נתן לנו. ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ, עלה רש כאשר דבר ה' אלהיך לך אל תירא ואל תחת" (דברים א', י"ט - כ"א). ומהציווי - 'עלה רש' משמע שמשם היו צריכים להיכנס לארץ.

אך הם רוצים לשלוח מרגלים, ובסופו של דבר מסרבים לעלות לארץ, ובעקבות סירובם מצווה אותם ה' בפסוק מ': "ונאתם פנו לקם ויסעו המדברה דרך ים סוף". ומסביר 'רש"י' שהתוכנית של ה' היתה להעבירם דרך אדום מדרום צפונה לתוך ארץ ישראל: "אמרתם להעביר אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב". ומשמע, שכיוון הכניסה לארץ היה אמור להיות מדרום לצפון.

וכן על הפסוק: "ונפן ונסע המדברה דרך ים סוף כאשר דבר ה' אלי, ונסב את הר שעיר ימים רבים" (דברים ב', א'), אומר 'רש"י': "ונפן ונסע המדברה - אילו לא חטאו היו עוברים דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפון, ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר, והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף דרך יציאתן ממצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית, משם היו הולכים לצד המזרח. ונסב את הר שעיר - כל דרומו עד ארץ מואב".

שינוי המסלול בעקבות חטא המרגלים

למרות שה' אמר להם שיפנו אחרנית ויסעו המדברה דרך ים סוף, ה' חמל עליהם, ולא נסעו מיד, אלא ישבו בקדש ימים רבים, וכמו שנאמר שם: "ותשבבו בקדש ימים רבים כמים אשר ישבתם שם". ומסביר 'רש"י' שישבו שם תשע עשרה שנה, ועוד תשע עשרה שנה הסתובבו במדבר עד שחזרו לאותו מקום לקדש: "ותשבבו בקדש ימים רבים. י"ט שנה, שנאמר כימים אשר ישבתם בשאר המסעות, והם היו ל"ח שנה, י"ט מהם עשו בקדש, וי"ט שנה הולכים ומטורפים, וחזרו לקדש כמו שנאמר ויניעם במדבר. כך מצאתי בסדר עולם".

ובשנת הארבעים מובא בפרשת 'חקת' האירוע של פטירת מרים, והיא מתה ב'קדש שב'מדבר צין', כנאמר: "ונבאו בני ישראל אל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון וישב העם בקדש, ותמת שם מרים ותקבר שם" (במדבר כ', א').

הכניסה מצד דרום שוב על הפרק - דרך ארץ אדום

לאחר טלטולי עם ישראל במדבר, ולאחר פרשת מי מריבה שהיה בקדש מקום פטירת מרים, שולח משה מלאכים אל מלך אדום בבקשה שיתן להם לעבור אל ארץ ישראל, כנאמר: "וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום... והנה אנתנו בקדש עיר קצה גבולך. נעברה נא בארץך" (במדבר כ', י"ד - י"ז). ושוב רואים, שהתוכנית הראשונה עדיין על הפרק להיכנס לארץ ישראל מצד דרום.

אדום מסרב, וישראל נוטים מעליו ככתוב: "ויט ישראל מעליו" (במדבר כ', כ"א), ומגיעים להר ההר: "ויסעו מקדש ויבאו בני ישראל כל העדה הר ההר" (במדבר כ', כ"ב), ושם נפטר אהרון. והר ההר גם נמצאת על גבול ארץ אדום ככתוב: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרון בהר ההר על גבול ארץ אדום לאמר". ונראה, שהר ההר נמצא יותר מזרחית לקדש, וקיימו את הנאמר לעיל, לאחר חטא המרגלים שייסבו את הר שעיר, וגם כאן בשנת הארבעים נראה שזה היה כיוון הליכתם.

למה לא ניצלו עכשיו את ההזדמנות להיכנס מצד דרום דרך ארץ הכנעני

כאשר מגיעים להר ההר נפטר אהרון, ובעקבות זאת, יוצא עמלק להילחם בישראל כנאמר: "וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עַרְדַּי יוֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים, וַיִּלְחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבּוּ מִמֶּנּוּ שְׁבִי" (במדבר כ"א, א'). ומסביר 'רש"י' שזה היה העמלקי שהתחפש לכנעני, ועמלק היה יושב הנגב. ודרך האתרים זו דרך הנגב שהלכו בה המרגלים. ונראה שהעמלקי ישב בצמוד לאדום מצידו המערבי, בדרומה של ארץ ישראל, ואז יוצא להילחם כנגדם. בעקבות מלחמה זו, עם ישראל נודר נדר, ונלחם ומנצח את הכנעני וקורא את שם המקום חרמה, ככתוב: "וַיֵּדֶר יִשְׂרָאֵל נֶדֶר לַיהוָה וַיֹּאמֶר, אִם נָתַן תַּתֶּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיַדִּי וְהִחַרְמֹתִי אֶת עַרְיָהֶם. וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֶם אֹתָהֶם וְאֶת עַרְיָהֶם, וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם חֶרְמָה".

ובעקבות זאת מתעוררת השאלה - לאחר שמנצחים את מלך ערד יושב הנגב, מדוע לא מנצלים את ההזדמנות הזו ונכנסים משם לארץ ישראל? ונראה לומר, שמכיוון שלאחר חטא המרגלים הם רצו לעלות דרך שם לארץ ישראל, והי' אסור עליהם, אז בזה נגזר שלא יעלו דרך שם. ולכן, גם עכשיו לא התבטלה גזירת ה'. והי' לא רצה לחזור בו ולומר להם שעכשיו יכולים להיכנס דרך שם, כי אז היו מתלוננים, למה המעפילים מתו, אם ה' עצמו ציווה אח"כ כן לעלות דרך שם.

ועוד נראה, לפי 'רש"י' שדרך האתרים היה הדרך שבה הלכו המרגלים, שהוציאו את דיבת הארץ רעה, לכן גזר ה' שלא יכנסו דרך שם. ועוד, שאולי העלייה של המרגלים דרך שם, דרך הנגב שהיא הפסולת של ארץ ישראל, גרמה להם לתגובה השלילית שלהם על הארץ, לכן ה' לא רצה שגם הם ילכו באותה הדרך, מחשש שגם הם יתרשמו בצורה שלילית מן הארץ.

מדוע לא נכנסו לארץ ישראל דרך ארץ סיחון

לאחר הניצחון על הכנעני, בני ישראל חוזרים אחורה שבע מסעות, כנאמר: "וַיִּסְעוּ מִהַר הָהָר דֶּרֶךְ יַם סוּף לְסַבֵּב אֶת אֶרֶץ אֲדוּם, וַתִּקְצַר נַפְשׁ הָעָם בְּדֶרֶךְ" (במדבר כ"א, ד'). לעם קשה, והם מתלוננים, והי' שולח בהם את הנחשים השרפים. ומשם נוסעים ומגיעים אל מול מואב, כנאמר: "וַיִּסְעוּ מֵאֵבֶת, וַיַּחֲנוּ בְּעֵי הָעֲבָרִים בְּמִדְבַר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מוֹאָב מִמִּזְרַח הַשָּׁמֶשׁ" (במדבר כ"א, י"א). הם אינם מורשים להתגרות במואב, והם עוקפים את מואב עד שמגיעים לגבול האמורי, כנאמר: "מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ מִעֵבֶר אֶרְנוֹן אֲשֶׁר בְּמִדְבַר הַיַּצָּא מִגְּבֹל הָאֱמֹרִי, כִּי אֶרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי" (שם, שם, י"ג). בני ישראל שולחים מלאכים אל סיחון מלך האמורי בבקשה לעבור בארצו, הוא מסרב, ויוצא להילחם בהם, וישראל מנצחים אותו, כנאמר: "וַיִּפְּחוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי חֶרֶב, וַיִּירֶשׁ אֶת אֶרֶצוֹ מֵאֶרְנוֹן עַד יַבֵּק עַד בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן. וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָעָרִים הָאֵלֶּה וַיִּשְׁבּוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֹשֶׁבוֹן וּבְכָל בְּנֵיהֶם" (שם, שם, כ"ד - כ"ה).

ומתעוררת השאלה - אם כבשו את כל ארץ סיחון ויושבים בכל הערים, מדוע לא נכנסו דרך שם לארץ ישראל, כאשר אין מונע מבעדם? ויש לומר, שסיחון לא כבש את כל ארץ מואב ועמון אלא רק את חלקם, ועובדה שמלכות מואב קיימת ונאסר להתגרות בהם, וכן על עמון נאמר כאן - 'כי עז גבול בני עמון', ומפרש 'רש"י': "ומה חזקו התראתו של הקב"ה שאמר להם (דברים ב', י"ט) אל תצורם", משמע שחלק מהמדינה עדיין קיים. וכך נאמר בפרשת 'דברים': "וַיִּקְרַבְתָּ מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן אֶל תַּצְרֶם וְאֵל תִּתְּנֶרָם בָּם, כִּי לֹא אֶתָּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן לָךְ יִרְשָׁהּ כִּי לְבָנֵי לוֹט נִתְּנָתִיךָ יִרְשָׁהּ", משמע שחלק מבני עמון לא נכבש ע"י סיחון. וכמו שנאמר בספר 'יהושע' לגבי נחלת שבט גד: "וַיְהִי לָהֶם הַגְּבוּל יַעֲזֹר וְכָל עָרֵי הַגִּלְעָד וְחֹצֵי אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן עַד עֲרוּעַר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי רְבֵה" (יהושע י"ג, כ"ה), וזה החצי שכבש סיחון מיד בני עמון. ולפי זה, אולי את החלק הצמוד לירדן, את זה סיחון לא כבש, ולכן לא יכלו ישראל עבור משם לארץ ישראל. אך מצד שני נאמר בספר 'יהושע' לגבי גבול ראוּבֵן: "וַיְהִי גְבוּל בְּנֵי רְאוּבֵן הַיַּרְדֵּן וּגְבוּל" (יהושע י"ג, כ"ג) וא"כ כן כבשו עד הירדן אז מדוע לא עברו שם לארץ ישראל?

מדוע לא נכנסו לארץ ישראל דרך הבשן

לאחר שכבשו את ארצו של סיחון, בני ישראל פונים צפונה אל עוג מלך הבשן, שיוצא נגדם למלחמה. בני ישראל מנצחים אותו ויורשים את ארצו, כנאמר: "וַיִּכְפוּ אֹתוֹ וְאֶת בְּנָיו וְאֶת כָּל עַמּוֹ עַד בְּלַתִּי הַשְּׂאִיר לוֹ שְׂרִיד, וַיִּירְשׁוּ אֶת אֶרֶצוֹ" (במדבר כ"א, ל"ה). ושוב עולה התמיהה - מדוע לא נכנסו בני ישראל לארץ דרך הבשן?

בני ישראל חוזרים וחונים בערבות מואב מול ירדן וירחו ומשם נכנסים לארץ

ובמקום להיכנס משם לתוך הארץ, חוזרים בני ישראל ונוסעים דרומה, וחונים בערבות מואב מעבר לירדן ירחו, כנאמר בסוף פרשת 'חקת': "וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּחֲנוּ בְּעֲרֹבוֹת מוֹאָב מִעֵבֶר לַיַּרְדֵּן יִרְחוֹ" (במדבר כ"ב, א'). ושם היה המקום שממנו נכנסו לארץ, כמובא בפרשת 'מסעי': "וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֲרֹבֹת מוֹאָב, עַל יַרְדֵּן יִרְחוֹ לְאֹמֶר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם, כִּי אֶתֶם עֲבָרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן" (במדבר ל"ג, נ" - נ"א).

לגבי החזרה שלהם אל ערבות מואב, אפשר להסביר על פי דברי 'חזקוני': "וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל - לאחר נצחון המלחמה חזרו הגברים והביאו נשיות וטפם שהיו חונים מעבר ארנון שבמדבר" (במדבר כ"ב, א'). כלומר, שכל המסע צפונה אל ארצות סיחון ועוג היה רק בכדי לכבושם. ואולי כדי לאפשר למי שירצה מהשבטים לגור במקום. אך את כל נשיות וטפם השאירו מעבר לנחל ארנון, ולכן חזרו אליהם. ועוד, אפשר לומר, שעדיין היו צריכים להילחם במדיין ולהענישם על החטאת בני ישראל. ומדיין שכנו דרומית לאדום, ולכן היו צריכים לחזור דרומה.

ולסיכום נוכל לומר, שהאפשרות להיכנס לארץ מערבות מואב אשר על ירדן ירחו, נוצרה רק לאחר שכבשו את סיחון, אך לא נכנסו בה מיד, כי עדיין היו צריכים להילחם בעוג מלך הבשן, ואח"כ במדיין, ורק לאחר מכן נכנסו לארץ המובטחת.

כיוון הכניסה ממזרח למערב כמו כיוון הכניסה לבית המקדש

ועוד נראה לומר, שאמנם לכתחילה העדיף ה' שיכנסו מיד לארץ ישראל בלי טלטולים מיותרים, ולכן מלכתחילה היתה עדיפות להיכנס מצד דרום דרך הנגב. אך לאחר שלא התאפשר הדבר בגלל חטא המרגלים, וחוסר האפשרות להיכנס דרך ארצות אדום, מואב ובני עמון, העדיף ה' שיכנסו דרך ירדן ירחו, כי יריחו נמצאת בערך מול ירושלים, וכמו שבבית המקדש נכנסו מצד מזרח לכיוון קדש הקדשים שהיה בצד מערב ששם השכינה, כך בהיכנסם מצד מזרח לארץ ישראל לצד מערב וממולם ירושלים, ידמיינו כל הזמן שהם נכנסים לקדש הקדשים ומתקרבים לשכינה.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד של השנה מוקדשים לע"נ לומדי הכולל: ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל.
ר' אברהם הכהן בן חנום ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

השיעורים מתקיימים כזית הכנסת הניכית הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הלך פתח תקוה
שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net